

ХӨВСГӨЛ АЙМАГ ДАХЬ ТӨРИЙН АУДИТЫН ГАЗАР

АЗДТГ-ын байр, А корпус 3 давхар,
Мөрөн сум, Хөвсгөл аймаг, 67120
Утас/факс: 7038 3793, Цахим шуудан: khuvsgul@audit.gov.mn
Цахим хуудас: www.audit.mn

2024.08.02 № 01/689
танай -ны № -т

ХӨВСГӨЛ АЙМГИЙН ТҮНЭЛ СУМЫН
МОНГОЛ АРДЫН НАМЫН ХОРООНЫ
ДАРГА Ц.ЧИМЭДМАА ТАНАА

Сонгуулийн мөрийн хөтөлбөр хуульд
заасан шаардлагад нийцсэн талаарх
дүгнэлт

Төрийн аудитын тухай хуулийн 6 дугаар зүйл, Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 37 дугаар зүйлийн 37.5, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуулийн 5.4-т заасан Төрийн аудитын байгууллагын бүрэн эрхийн хүрээнд Хөвсгөл аймгийн Түнэл сумын иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2024 оны ээлжит сонгуульд оролцох Хөвсгөл аймгийн Түнэл сумын Монгол Ардын намын хорооны сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийг хянаж, дүгнэлт гаргалаа.

Үүрэг хариуцлагын талаарх мэдээлэл

Хөвсгөл аймгийн Түнэл сумын иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2024 оны ээлжит сонгуульд оролцох нам, эвсэл болон бие даан нэр дэвшигч нь сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрөө Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хууль, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хууль болон Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, "Алсын хараа-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого, УИХ-аас баталсан хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигт нийцүүлэн боловсруулж, санхүүгийн тодорхой эх үүсвэр шаардсан зорилт, арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах зардлын талаарх тооцоо, судалгааг гарган хуульд заасны дагуу дүгнэлт гаргуулах үүрэг хүлээнэ.

Сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийн дүгнэлтийн үндэслэл

Төрийн аудитын байгууллага нь сумын Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2024 оны ээлжит сонгуульд оролцох нам, эвсэл болон бие даан нэр дэвшигчийн сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийг хянан үзэхдээ Төрийн аудит MNS 6817 - 1 : 2020 Төрийн аудит. Тулгуур зарчим, MNS 6817 - 6 : 2020 Төрийн аудит. Нийцлийн аудитын зарчим, MNS 6817 - 8 : 2020 Төрийн аудит. Нийцлийн аудит стандартыг удирдлага болгон Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хууль, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хууль болон Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, "Алсын хараа-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого, УИХ-аас баталсан хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичиг, Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2024 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2025-2026 оны төсвийн төсөөллийн тухай хууль, холбогдох байгууллагаас авсан тайлан, судалгаа, мэдээллийг тус тус шалгуур болгон авч үзсэн.

Дүгнэлт

Хөвсгөл аймгийн Түнэл сумын Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2024 оны ээлжит сонгуульд оролцохоор Хөвсгөл аймгийн Түнэл сумын Монгол Ардын намын хорооны ирүүлсэн сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийн зорилт, арга хэмжээ нь Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 37 дугаар зүйлийн 37.3 дахь хэсэг, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.3 дахь хэсэг, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан тусгай шаардлага болон холбогдох хууль, тогтоомжид тус тус нийцсэн байна.

Хөвсгөл аймгийн Түнэл сумын Монгол Ардын намын хорооны сонгуулийн мөрийн хөтөлбөр (12 хуудас)-ийг хавсаргав.

Хувийг: Хөвсгөл аймгийн Түнэл сумын Монгол Ардын намын хороонд.

Хувийг: Хөвсгөл аймгийн Түнэл сумын Сонгуулийн хороонд.

Хавсралт 12 хуудастай.

ДАРГА, ТЭРГҮҮЛЭХ
АУДИТОР

А.ЭРДЭНЭБААТАР

МОНГОЛ АРДЫН НАМ

ШИНЭ СЭРГЭЛТИЙН БОДЛОГО
БҮСЧИЛСЭН ХӨГЖЛИЙН РЕФОРМ

2024-2028ОН

ХӨВСГӨЛ АЙМГИЙН ТҮНЭЛ СУМЫН ИРГЭДИЙН
ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН СОНГУУЛИЙН
МӨРИЙН ХӨТӨЛБӨР

ХӨВСГӨЛ АЙМАГ
2024ОН

1720090001 - 0070605

0000000001

АГУУЛГА:

НЭГ. ХҮНИЙ ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО

- 1.1. ЭРҮҮЛ МЭНД
- 1.2. БОЛОВСРОЛ
- 1.3. СОЁЛ СПОРТ
- 1.4. НИЙГМИЙН ХАМГААЛАЛ, ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

ХОЁР. ЭДИЙН ЗАСГИЙН БОДЛОГО

- 2.1. ХАА-Н ҮЙЛДВЭРЛЭЛ
- 2.2. ЖИЖИГ ДУНД ҮЙЛДВЭРЖИЛТ
- 2.3. ТӨСӨВ САНХҮҮ, СТАТИСТИК
- 2.4. АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛ

ГУРАВ. НОГООН ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО:

ДӨРӨВ. ДЭД БҮТЭЦ, СУМЫН ТӨВИЙН ТОХИЖИЛТЫН БОДЛОГО:

- 4.1. ДЭД БҮТЭЦ
- 4.2. СУМЫН ТӨВИЙН ТОХИЖИЛТ

ТАВ. ЗАСАГЛАЛЫН БОДЛОГО:

Official stamp and signature. The stamp is rectangular with a pink border and contains text in Mongolian. Below the stamp is a blue ink signature and a blue numerical code: 0000000000.

УРИА: “УХААЛАГ СУМЫН ТӨЛӨӨ ХАМТДАА”

ЗОРИЛГО: Орон нутгийнхаа хөгжлийг хурдасгаж, иргэдийнхээ амьдралын чанарыг дээшлүүлж, ухаалаг сум болоход чиглэгдэнэ.

НЭГ. ХҮНИЙ ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО**Хүний хөгжлийн цогц бодлогыг хэрэгжүүлэнэ.****1.1. ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН ТАЛААР:**

- 1.1.1. Орон нутгийн төр, хувийн хэвшлийн эрүүл мэндийн байгууллагуудыг бэхжүүлж, эрүүл мэндийн анхан шатны тусламж үйлчилгээний чанар, хүртээмж, үр дүнг дээшлүүлж, чадварлаг, ёс зүйтэй хариуцлагатай хүний нөөцийг төлөвшүүлэнэ.
- 1.1.2. Өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх эрт илрүүлэгийн үзлэгийн хамрагдалтыг нэмэгдүүлж, эрүүл мэндийн салбарт цахим шилжилтийг эрчимжүүлэнэ.
- 1.1.3. Эрүүл амьдралын хэв маягийг дэмжсэн дасгал хөдөлгөөн, спорт, нийтийн биеийн тамираар хичээллэх, эрүүл зөв хооллох, өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх нийгмийн эрүүл мэндийн үйлчилгээг орон нутагт үр дүнтэй зохион байгуулана.
- 1.1.4. “ЭЛЭГ БҮТЭН МОНГОЛ” “ХҮҮХДИЙН ЭРҮҮЛ ШҮД” “УМАЙН ХҮЗҮҮН ХАВДАРГҮЙ МОНГОЛ” хөтөлбөрүүдийг орон нутагт үр дүнтэй хэрэгжүүлэнэ.
- 1.1.5. Эрүүл мэндийн төвийн багаж, тоног төхөөрөмж, хатуу зөөлөн эдлэлийг стандартын дагуу болгохыг чухалчилана.
- 1.1.6. Эрүүл мэндийн яаралтай тусламжид шаардлагатай техник хэрэгсэлээр хангаж, бүрэн тоноглогдсон орчин үеийн яаралтай түргэн тусламжийн машинтай болгох талаар асуудлыг холбогдох газарт тавина.
- 1.1.7. Багийн төвүүдэд байгаа багийн эмчийн байрыг тохижуулах, тоног төхөөрөмжөөр хангах асуудлыг шийдвэрлэх, хөдөөгийн багуудын эмч нарын унааг шинэчлэх, яаралтай тусламжийн эмийн хангамжийг сайжруулах арга хэмжээ авна.
- 1.1.8. Эмнэлэгийн ажиллагсадын нийгмийн асуудал, ажиллах орчин нөхцөлийг сайжруулах, тэднийг гадаад дотоодын чадавхижуулах, мэргэшүүлэх сургалтуудад хамруулахыг дэмжинэ.

1.2. Боловсролын талаар:

- 1.2.1. Сургуулийн өмнөх боловсролд хамрагдвал зохих хүүхдүүдийг бүрэн хамруулж, анги дүүргэлтийг стандартын түвшинд байлгана.

1720020061 3 9070605

0000000004

- 1.2.2. Хүүхэд харах үйлчилгээг суманд нэвтрүүлж, хүүхдийн хүртээмжийг нэмэгдүүлж, яслийн үйлчилгээг сэргээнэ.
- 1.2.3. Боловсролын багц хуулийг орон нутагт үр дүнтэй хэрэгжүүлж, цэцэрлэг, сургуулийн орчныг камержуулах, хүүхдийн аюулгүй, ээлтэй суралцах орчныг бүрдүүлэнэ.
- 1.2.4. Цэцэрлэгийн үйл ажиллагааг явуулах орчныг сайжруулах зорилгоор тоног төхөөрөмжийн хангалтыг сайжруулж, гадна талбайн орчны тохижилт, тоглоомжуулалтыг нэмэгдүүлэх саналыг холбогдох газруудад тавина.
- 1.2.5. Багш нарын ажлын бодит үнэлэмжийг нэмэгдүүлж, тэднийг гадаад дотоодын сургалтанд хамруулан чадавхижуулах, сургуулийг сэтгэл зүйч, цэцэрлэгийг нийгмийн ажилтантай болгох асуудлыг мэргэжлийн байгууллагуудад тавина.
- 1.2.6. Цэцэрлэгийн хүүхдийн хоол болон сургуулийн үдийн хоолны стандарт, чанарт өөрчлөлт гаргах, орц найрлагыг нэмэгдүүлэх, шим тэжээл, амин дэмээр баялаг хоол, сүү, сүүн бүтээгдэхүүнээр үйлчлэхийг зорино.
- 1.2.7. “Монгол хүн” бэлтгэх бодлогын хүрээнд албан бус боловсролын төвийг ЕБС-ийн дэргэд байгуулах, түүнд хамрах хүрээг өргөжүүлэхийг дэмжинэ.
- 1.2.8. Хичээлээс гадуурхи хүүхдийн сонирхол авьяас чадварыг хөгжүүлэх сонгон, секц, дугуйлангийн үйл ажиллагааг дэмжиж өргөжүүлэнэ.
- 1.2.9. Хөдөөгийн багуудад зуны цэцэрлэгийн байруудыг засварлах, шинэчлэх асуудлыг шийдвэрлэх, орчны тохижилт, аюулгүй байдлыг сайжруулах асуудлыг дэмжин ажиллана.
- 1.2.10. Зорилтот бүлгийн сурагчдыг боловсрол эзэмших, мэргэжилээ сонгоход дэмжлэг үзүүлэх бодлого хэрэгжүүлэнэ.
- 1.2.11. Иргэдийн зан үйл, хандлагыг өөрчлөх сургалтыг тогтмол давтамжтайгаар зохион байгуулан үр дүнд хүргэн ажиллана. Хүнээ хөгжүүлсэн ухаалаг сум болох бодлогыг хэрэгжүүлж үр дүн гаргана.

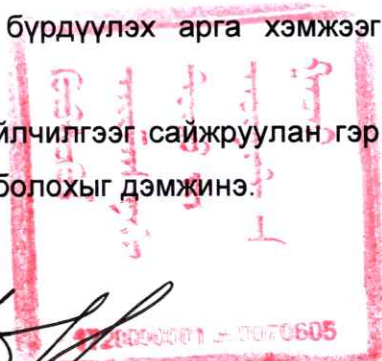
1.3. Соёл, спортын талаар:

- 1.3.1. Соёл спортын салбарын материаллаг орчин, нөхцлийг дээшлүүлж, техник хэрэгсэл, тоног төхөөрөмж, хөгжмийн зэмсэг, спортын хэрэглэлийн хангалтыг сайжруулахыг бодлогоор дэмжинэ.

0000000005

- 1.3.2. Нийтийн номын сан болон орон нутаг судлах танхимыг орчин үеийн шаардлагад нийцүүлэн тохижуулж, соёлын төвийг мэргэжлийн боловсон хүчнээр бэхжүүлж, чадавхижуулана.
- 1.3.3. Соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийг орон нутагт үр дүнтэй хэрэгжүүлэж, соёлын биет ба биет бус өвийн мэдээллийн санг баяжуулж, хадгалалт хамгаалалтыг сайжруулана.
- 1.3.4. Соёлын төв, соёл спортын цогцолборын барилгад их болон урсгал засвар хийж, үйлчилгээний орчин нөхцөлийг сайжруулан, соёлын төвийг LED дэлгэцтэй болгохыг дээд газарт нь уламжилана.
- 1.3.5. Хөдөөгийн багуудын “Мэдээллийн төв”-үүдийг засварлан тохижуулж, соёл хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ. Мэргэжлийн боловсон хүчний хангалтыг сайжруулах арга хэмжээг авч ажиллана.
- 1.3.6. Сумын төвд хүүхэд залуучууд, ахмад настаны чөлөөт цагийг зөв боловсон өнгөрүүлэх талбай, гадна тоног төхөөрөмж болон хөл бөмбөгийн талбай шинээр байгуулахыг дэмжинэ.
- 1.4. Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар:**
- 1.4.1. Хүн амынхаа нийгмийн бүлэг /хүүхэд, залуучууд, ахмад настан, эхчүүд, эмэгтэйчүүд, эрэгтэйчүүд, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд/ бүрт чиглэсэн хөгжлийн бодлого, хөтөлбөр, төслүүдийг орон нутагт үр дүнтэй хэрэгжүүлэнэ.
- 1.4.2. Амьжиргааны баталгаажих түвшингээс доогуур орлоготой иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлж, ядуурлын түвшинг бууруулах бодлого баримтлана.
- 1.4.3. Төрөөс үзүүлж буй нийгмийн халамж, тусламж үйлчилгээг зөвхөн зорилтод бүлэгт чиглүүлж ажиллана.
- 1.4.4. Байгалийн баялагийн сангийн тухай хуулийг орон нутагт үр дүнтэй хэрэгжүүлж, иргэн бүрийн нэрийн дансны хуримталалыг арвижуулан, эрүүл мэнд, боловсрол, орон сууцны асуудлаа шийдвэрлэх боломжийг бүрдүүлэх арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэнэ.
- 1.4.5. Хүүхдийн эрүүл мэнд, боловсрол, хамгаалалын үйлчилгээг сайжруулан гэр бүл, хүүхэд хөгжил хамгаалалын нийгмийн ажилтантай болохыг дэмжинэ.

0000000006

- 1.4.6. “Нэг өрх-Нэг ажлын байр” бодлого баримталж, дундаж орлоготой өрхийн тоог нэмэгдүүлж, суманд 100-аас доошгүй ажлын байр шинээр бий болгож, ажилгүйдлийн түвшинг бууруулана.
- 1.4.7. Хөдөөгийн сэргэлт бодлогын хүрээнд баялагын сан, нийгмийн даатгалын сангаар болон ипотека, 3%-ийн зээлээр дамжуулан төр, хувийн хэвшлийн түншлэлээр иргэдээ орон сууцжуулах төрийн бодлогыг сумандаа хэрэгжүүлэнэ.
- 1.4.8. Хүүхдийн зуслантай болох хувийн хэвшлийн үүсгэл санаачлагыг дэмжинэ.

ХОЁР. ЭДИЙН ЗАСГИЙН БОДЛОГО

Сумынхаа эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангаж, жижиг дунд үйлдвэржилтийн бодлого баримтлана.

2.1. ХАА-н үйлдвэрлэлийн талаар:

- 2.1.1. ХАА-н үйлдвэрлэлийг эрчимжүүлэх бодлого баримталж, уг салбарт фермерийн аж ахуй болон хоршооллийг бодлогоор дэмжинэ.
- 2.1.2. “Түнэл хөгжил-2025-2035” хөгжлийн дунд хугацааны хөтөлбөр боловсруулж, түүнийг үе шаттайгаар хэрэгжүүлэнэ.
- 2.1.3. “Монгол мал” хөтөлбөр болон “Шинэ хөдөө” төслийн хүрээнд мал сүргээ эрүүлжүүлэх, чанар, ашиг шимийг сайжруулах ажлыг эрчимжүүлэх бодлого баримталж, хувийн мал эмнэлэгүүдийг бэхжүүлэнэ.
- 2.1.4. Хөдөөгийн сэргэлт бодлогын хүрээнд сумандаа “Шинэ хоршоо” хөдөлгөөнийг өрнүүлж, малчдын боловсрол, эрүүл мэнд, нийгэм соёлын үйлчилгээг хоршоогоор дамжуулан хэрэгжүүлэнэ.
- 2.1.5. МАА-ын бүтээгдэхүүний /мах, сүү, арьс шир, ноос, ноолуур/ боловсруулалт хийх жижиг, дунд үйлдвэр цехийг бодлогоор дэмжин, зээл төсөл хөтөлбөрт хамруулах арга хэмжээ авна.
- 2.1.6. Газар тариалангийн эргэлтийн талбайн ашиглалтыг сайжруулж, “Атар-IV” аяныг орон нутагтаа үр дүнтэй хэрэгжүүлэнэ.
- 2.1.7. Хүнсний хангамж, аюулгүй байдлыг хангах, бодлогын хүрээнд “Хүнсний хувьсгал” хөтөлбөрийг орон нутагтаа үргэлжлүүлэн, гол нэр төрлийн бүтээгдэхүүний дотоодын үйлдвэрлэлийг бодлогоор дэмжинэ.
- 2.1.8. Дөрвөн улирлын хүлэмж, агуулах, зоорийн аж ахуй болон гахай, тахиа, өндөг, зөгийн аж ахуй эрхлэх үүсгэл санаачлагыг бодлогоор дэмжин хөгжүүлэнэ.

0000000007

2.1.9. Бүсчилсэн хөгжлийн бодлогын хүрээнд малын тэжээлийн үйлдвэрийг байгуулах бодлогыг баримталж, орон нутгийн өвс тэжээлийн нөөцийг бүрдүүлэх ажлыг хувийн хэвшилтэй хамтран ажиллана.

2.1.10. Малчид, тариаланчид, ногоочдын залгамж халааг бэлтгэх аяныг хэрэгжүүлж, малын эмч, мал зүйч бэлтгэх бодлого баримтлана.

2.1.11. Хүнсний аюулгүй байдлыг хангах ажлын хүрээнд худалдаа үйлчилгээний байгууллагын худалдаалагаж байгаа бараа бүтээгдэхүүний хяналтыг сайжруулж, хугацаа дууссан бүтээгдэхүүнийг тухай бүр устгах араг хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ.

2.2. Жижиг дунд үйлдвэржилтийн бодлогын талаар:

2.2.1. Сумын эдийн засагт нөлөө үзүүлэхүйц, орон нутгийн түүхий эдэд түшиглэсэн томоохон болон жижиг дунд үйлдвэрүүдийг хөгжүүлж, ДНБ үйлдвэрлэлтийг 2023 оныхоос 2 дахин нэмэгдүүлэнэ.

2.2.2. ажлын байр олноор бий болгох, тогтвортой үйл ажиллагаа явуулах дараах үйлдвэрлэлийг бодлогоор дэмжин хөгжүүлэнэ. Үүнд:

- Тоосго, блокны үйлдвэр
- Эсгий, эсгий эдлэлийн үйлдвэр.
- Мод боловсруулах, мод модон эдлэлийн үйлдвэр
- МАА-н бүтээгдэхүүний анхан шатны боловсруулалт хийх үйлдвэр.
- Талх гурилан бүтээгдэхүүний үйлдвэр.
- Сүү, цагаан идээний сав баглаа боодлыг сайжруулж, хувиараа бизнес эрхлэж байгаа иргэдийг дэмжин ажиллана.

2.2.3. Орон нутагт үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнийг түлхүү хэрэглэхийг иргэддээ уриалж, төрийн худалдан авалтад орон нутгийн үйлдвэр, бизнес эрхлэгчид, баялаг бүтээгчид оролцохийг дэмжинэ.

2.2.4. Түнэл сумын 2025-2028 оны хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөр боловсруулж, уг хөтөлбөрийг энэ 4 жилд үе шаттайгаар хэрэгжүүлэнэ.

2.3. Төсөв, санхүү, статистикийн талаар:

2.3.1. Орон нутгийн татварын бааз суурийг өргөтгөн, төсвийн орлогыг нэмэгдүүлж, орон нутаг бие даан хөгжих бодлогыг баримтлана.

2.3.2. Төсөв санхүүгийн шинэчлэлийн бодлогыг үр дүнтэй хэрэгжүүлж, санхүүгийн албаны ажилтнуудыг чадавхижуулана. Мөн санхүүгийн дутагдалтай байгаа боловсон хүчнийг дэмжин суралцуулна.

2.3.3. төсвийн үр ашиггүй зардлыг танаж, хэмнэлтийн горимыг баримталж, төсвийг үр дүнтэй зарцуулана.

2.3.4. Орон нутагт хөрөнгө оруулалтыг оновчтой төлөвлөж, Хоршоо хөгжүүлэх сан болон орон нутгийн хөгжлийн сан бусад сангуудын үйл ажиллагааг хуулийн хүрээнд зохион байгуулана.

2.4. Аялал жуулчлалын талаар:

2.4.1. Аялал жуулчлалыг сумын эдийн засгийн туслах салбарын нэг болгон хөгжүүлэх хөтөлбөр гарган хэрэгжүүлэнэ.

2.4.2. Аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүнийг сумандаа бий болгох түүх, соёлын болон орон нутагтай танилцах аялал жуулчлалыг дэмжин хөгжүүлэнэ.

2.4.3. Аялал жуулчлалын гол зам буюу Байшинт чиглэлд үйлчилгээний цэгүүд байгуулах, алжаал тайлах цэг, үйлчилгээний газар, төвүүдийг олон улсын стандартад нийцүүлэн байгуулахыг дэмжинэ.

ГУРАВ. НОГООН ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО:

Байгаль орчноо унаган төрхөөр нь хадгалан өвлүүлэх, эко системийн тэнцвэрт байдлыг хангахыг чухалчилна.

3.1.1. Байгаль орчныг хамгаалах, нөөцийг зүй зохистой ашиглах, нөхөн сэргээхэд нутгийн иргэд, олон нийтэд түшиглэсэн менежментийг хэрэгжүүлэнэ.

3.1.2. “Тэрбум мод” үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг орон нутагт эрчимжүүлж, айл өрх бүр эзэмшлийн газартаа мод тарих аяныг өрнүүлж, бодлогоор дэмжинэ. Эргээд сэргэн ургалтад анхаарал хандуулж, сургалт мэдээллээр тогтмол ханган иргэдтэй хамтран ажиллана.

3.1.3. Ойн хөнөөлт шавьжтай тэмцэх, ойн түймэрээс урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах менежментийг сайжруулж, мэргэжлийн байгууллагын оролцоотойгоор түүнтэй тэмцэх ажлыг эрчимжүүлэнэ.

0000000009

3.1.4. Ус, хөрс, орчны бохирдолыг багасгах, түүнтэй хийх тэмцэлд төр, олон нийт, иргэдийн оролцоо, хяналтыг өндөржүүлж, ногоон байгууламжтай талбайн хэмжээг нэмэгдүүлэнэ.

3.1.5. Бэлчээрийг усжуулах, худагжуулах ажлыг үргэлжлүүлэн, малын бэлчээрийн нөөцийг нэмэгдүүлэн, бэлчээр ашиглалтын журам гарган, малчдыг хариуцлагажуулана.

3.1.6. Голуудын хамгаалалтын зурвасыг шинэчлэн тогтоож, амралт, чөлөөт цагаа өнгөрүүлэх отог байгууламжийг Эгийн гол, 3-4 дүгээр багуудад хувийн хэвшлийн оролцоотойгоор бий болгохыг дэмжинэ.

ДӨРӨВ. ДЭД БҮТЭЦ, СУМЫН ТӨВИЙН ТОХИЖИЛТЫН БОДЛОГО:

Сумын төвийг төлөвлөлттэйгээр хөгжүүлж, иргэдийн ая тухтай орчинд амьдрах нөхцлийг бүрдүүлэхийг зорино.

4.1. Дэд бүтцийн талаар:

4.1.1. Сумын хөгжлийн “Жишиг сум” төслийн зураг төсөв, ТЭЗҮ-ийг хийлгэх, уг төслийг 2026 оноос эхлүүлэх арга хэмжээ авна.

4.1.2. НАҮТ-ийн дулаан түгээх магистраль шугам, зуухны тогоо, усан сангуудыг шинэчилэх, хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх, зуухны янданг утаа шүүгчтэй болгох, орчны бохирдолыг бууруулах арга хэмжээ авна.

4.1.3. Газар зохион байгуулалтын төлөвлөлтийн дагуу шинээр буй болж байгаа суурьшлийн бүсийн айл өрх, үйлчилгээний газруудыг цахилгаанаар хангах арга хэмжээ авна.

4.1.4. Сумын үйлдвэрлэлийн цэгийг тогтой болгон ажиллах нөхцөлийг сайжруулан бодлогоор дэмжин ажиллана.

4.1.5. Сумын төв доторхи замуудыг засч, сайжруулан, 1,8 км бетонон зам шинээр байгуулах, болон явган хүний зам тавих, тэмдэгжүүлэх үүсгэл санаачлагыг дэмжин ажиллана.

4.1.6. Хөдөөгийн багуудад хүчин чадал сайтай 4G сүлжээ бий болгож, хот айл, иргэдийн үүсгэл санаачилгаар “Starlink” үйлчилгээг нэвтрүүлж, 1 багийн сүлжээний хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх арга хэмжээ авна.

4.1.7. Орон нутгийн чанартай зам даваануудыг засч сайжруулан, тэмдэгжүүлж, аюулгүй байдлыг хангахад анхаарна.

4.1.8. Сумын хилийн цэс, нутгийн зарим маргаантай заагуудын зэргэлдээх аймаг сумдын удирдлагуудтай тохиролцож, засгийн газарт тавьж шийдвэрлүүлэнэ.

0000000010

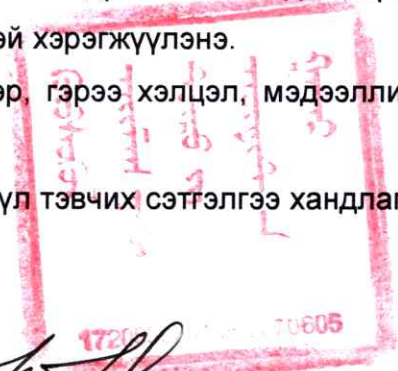
4.2. Сумын төвийн тохижилтын талаар:

- 4.2.1. Хүн амын ундны усны хангамж, аюулгүй байдлыг сайжруулах, ухаалаг худгийн тоог нэмэгдүүлэх, ундны усны бүх худагуудыг ус зөөлрүүлэгчтэй болгохыг зорино.
- 4.2.2. Сумын төвийн замуудад арчлалт тордолт хийх, тэмдэг тэмдэглэгээг шинэчилэх, гэрэлтүүлэг, хяналтын камеруудыг нэмэгдүүлэх, сумын төвийн бетонон зам дагуу гоёлын гэрлэн чимэглэлтэй болгох арга хэмжээ авна.
- 4.2.3. Хог хаягдлыг ялгах, дахин боловсруулах, байгальд ээлтэй аргаар устгах технологи, менежментийг судлан хэрэгжүүлэнэ.
- 4.2.4. Айл өрхүүдэд био жорлон, бохирын байгууламж байгуулах замаар нүхэн жорлонгоос татгалзах хөдөлгөөн өрнүүлж, хөрсний бохирдолыг бууруулана.
- 4.2.5. Золбин нохой, муур устгалт, хог цэвэрлэгээ, тээвэрлэлтийн ажлыг тогтмолжуулж, хууль журмуудын хэрэгжилтийг ханган ажиллана.
- 4.2.6. Сумын төвийн гүүрийг засварлаж, орчны аюулгүй байдлыг хангах арга хэмжээ авна.
- 4.2.7. Сумын төвөөс малтай иргэдийг гаргах, малчны хороолол бий болгон суурьшуулах асуудлаар иргэдийн дунд хэлэлцүүлэг зохион байгуулж шийдвэрлэнэ.
- 4.2.8. Улиралын чанартай хүнс, бараа материал борлуулах төвлөрсөн цэг талбайтай болох журам гарган хэрэгжүүлж, ил задгай худалдааг цэгцлэнэ.
- 4.2.9. Сумын төвд автомашины нэгдсэн зогсоол барих ажлыг зохион байгуулж, хэрэгжүүлэнэ. 6.4.1.2.

ТАВ. ЗАСАГЛАЛЫН БОДЛОГО:

Төрийн албыг хүний эрхийг дээдэлсэн, ил тод нээлттэй, мэргэшсэн, чадварлаг, ёс зүйтэй, хариуцлагатай алба болгон төлөвшүүлэнэ.

- 5.1.1. Төрийн албаны аливаа шийдвэр гаргалтад хүний эрхийн мэдрэмжтэй хандаж, хүний эрхийг хангах үндэсний II хөтөлбөрийг орон нутагт үр дүнтэй хэрэгжүүлэнэ.
- 5.1.2. Нутгийн захиргааны байгууллагын тогтоол, шийдвэр, гэрээ хэлцэл, мэдээллийн санг олон нийтэд нээлттэй, ил тод болгоно.
- 5.1.3. Орон нутагт авлигатай тэмцэх, шударга бус зүйлийг үл тэвчих сэтгэлгээ хандлагыг бүх нийтэд төлөвшүүлэнэ.

0000000011

